

Ministerie van Volkshuisvesting,
Ruimtelijke Ordening en
Milieubeheer

Bestuursakkoord Waterketen

- Stand van zaken 2009
- Update Rijksmonitor Waterketen 2009

December 2009

Ministerie van Volkshuisvesting,
Ruimtelijke Ordening en
Milieubeheer

Deel A

Bestuursakkoord Waterketen

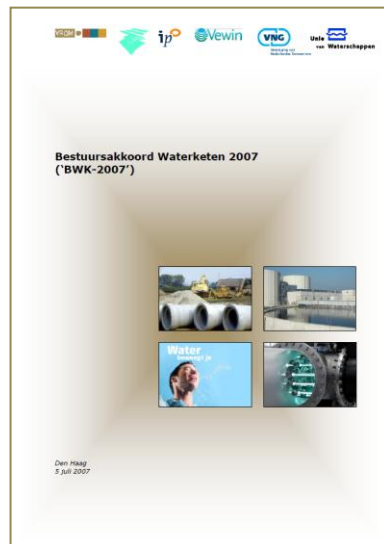
Stand van zaken 2009

Inhoudsopgave

Stand van zaken 2009	5
Monitoren van de voortgang	6
Benchmarking.....	8
Samenwerken.....	11
Zicht op kosten	16
Innovatie.....	19
Betrokken burger	22
Informatie	24

Stand van zaken 2009

Op 5 juli 2007 is het Bestuursakkoord Waterketen ondertekend. In het akkoord leggen de ministeries van VROM en VenW, IPO, Vewin, VNG en UvW de gezamenlijke ambities in de waterketen vast. Centrale doelstelling in het waterketenbeleid betreft het verhogen van de doelmatigheid en transparantie. Hierbij wordt een bottom-up benadering toegepast: partijen in het veld bepalen de meest geschikte wijze om de verbeteringen te realiseren.

In het Bestuursakkoord is afgesproken om te monitoren in welke mate de doelmatigheid en transparantie verbeteren. Dit stand van zaken rapport draagt basisinformatie aan voor de tussentijdse ijking in 2009. Het beschrijft de ontwikkelingen op de speerpunten *benchmarking*, *samenwerken*, *zicht op kosten*, *innovatie* en *betrokken burger*, die in het akkoord zijn opgenomen. Per speerpunt worden de acties uit het bestuursakkoord geresumeerd, waarna de voortgang wordt beschreven. Het rapport begint met een beschouwing van de voortgang van het monitorproces zelf. Tussen de hoofdstukken door worden concrete voorbeelden van samenwerking nader belicht. De voorbeelden beperken zich veelal niet tot één specifiek speerpunt, maar combineren juist elementen van verschillende speerpunten in één initiatief.

Zoals aangekondigd in de brief van de Minister aan de Tweede Kamer over de stand van zaken met betrekking tot het waterketendossier (publicatienummer 28966, nr. 14, 12 februari 2008) zullen in 2011, bij de evaluatie van het bestuursakkoord, de bereikte resultaten centraal staan. Gezien de beperkte tijdspanne tussen het sluiten van het Bestuursakkoord en de tussentijdse ijking ligt het accent nu meer bij de inspanningen die verricht zijn om de gewenste resultaten te bereiken.

Monitoren van de voortgang

Uit het Bestuursakkoord Waterketen 2007:

- Om een eenduidig landelijk beeld te krijgen zullen partijen zich inspannen om in 2007 de door het rijk haalbaar geachte doelmatigheidsverbetering tot 2015 te concretiseren.
- Het rijk monitort de ontwikkeling van de doelmatigheid en transparantie ten opzichte van het referentiejaar 1998. In 2007 wordt een eerste monitor uitgevoerd en deze wordt herhaald in 2009 en 2011.
- In de monitor worden op provinciale schaal de ontwikkelingen in doelmatigheid en transparantie gepresenteerd. Provincies beschikken zo over informatie om het samenwerkingsproces te stimuleren en faciliteren.
- In 2009 voert het rijk een tussentijdse ijking uit op basis van actuele monitorgegevens om vast te stellen of het beleid voldoende perspectieven biedt. Partijen maken in 2007 afspraken over de evaluatiecriteria die daarbij worden gebruikt.
- In 2011 ijkt het rijk of de doelmatigheid en transparantie voldoende zijn toegenomen via de bottom-up aanpak. De geconcretiseerde doelmatigheidsverbetering wordt als een ijkpunt gehanteerd.

Doelmatigheidsverbetering

De drinkwaterbedrijven, gemeenten en waterschappen hebben het doelmatigheidstreven geconcretiseerd. De resultaten zijn als bijlage bij de brief van 12 februari 2008 van de Minister aan de Tweede Kamer gerapporteerd (zie rapport 'Inventarisatie doelmatigheidstreven waterketen, 2008; Tweede Kamer, publicatienummer 28966, nr. 14, bijlage).

Rijksmonitor Waterketen

Begin 2008 is de eerste Rijksmonitor Waterketen verschenen. De rijksmonitor geeft overzichtelijk een waterketenbreed beeld van prestaties en kosten. De gegevens zijn gebaseerd op beschikbare informatie. In het tweede deel van deze rapportage is een update van de rijksmonitor verschenen. Omdat er slechts ten dele nieuwe informatie beschikbaar is gekomen, kan maar van een beperkt aantal elementen de ontwikkeling in beeld worden gebracht. Met het uitvoeren van benchmarkstudies door drinkwaterbedrijven, gemeenten en waterschappen over het jaar 2009 zal in 2010 nieuwe informatie beschikbaar komen, die een brede update van de rijksmonitor mogelijk maakt.

Provinciale monitor waterketen

In het Bestuursakkoord Waterketen is aangegeven dat in de rijksmonitor op provinciale schaal de ontwikkelingen in doelmatigheid en transparantie worden gepresenteerd. Provincies zouden zo over informatie beschikken om het samenwerkingsproces van partijen in de waterketen te stimuleren en faciliteren.

Er is nagegaan op welke wijze de rijksmonitor kan worden geregionaliseerd, met eveneens het vertrekpunt dat deze gebaseerd moet zijn op beschikbare gegevens. In de uitwerking bleek een provinciale monitor minder haalbaar: van veel gegevens is geen ketenbrede informatie op regionaal niveau beschikbaar. Het uitwijken naar de best beschikbare informatie leverde een te fragmentarisch beeld op.

In het Bestuurlijk Overleg Waterketen is derhalve besloten om af te zien van een provinciale monitor. Voor het stimuleren en faciliteren van de samenwerking in de regio zullen provincies gebruik maken van de beschikbare basisdocumenten, zoals de benchmarkstudies in de diverse sectoren, statistieken van stichting RIONED, overzichten van lokale lasten van het COELO en dergelijke.

Gesloten waterketen in Zeeuws Vlaanderen

Oplossing voor gebrek aan zoet water

In Zeeuws Vlaanderen is de fysieke waterkringloop sinds 2007 gesloten: waterbedrijf Evides werkt effluent van Waterschap Zeeuws Vlaanderen op tot proceswater voor Dow Benelux.

In Zeeuws Vlaanderen is een gebrek aan zoet water. Van de 25 miljoen kuub water die er per jaar nodig is, is de helft bestemd voor de industrie. Voor de watervoorziening van Zeeuws-Vlaanderen wordt grotendeels gebruik gemaakt van water uit de Biesbosch en, in de winter, van polderwater uit België. De grotere watervraag van Dow maakte een heroverweging van de waterhuishouding in het gebied noodzakelijk.

Zout water uit de Westerschelde

In 1999 bouwde Evides een waterinstallatie vlak bij het terrein van Dow Benelux die verschillende soorten proceswater maakte uit zes verschillende bronnen. Voor de productie van demiwater maakte Evides onder meer gebruik van ontzout Westerscheldewater. Deze grondstof was echter niet ideaal. Het water was niet alleen zout, maar door de enorme scheepvaart ook troebel. Er zit veel slib in. Dat maakt de zuivering duur en technisch moeilijk.

Veel (en schoon) afvalwater

Op RWZI De Drie Ambachten zuivert het Waterschap Zeeuws-Vlaanderen het huishoudelijke afvalwater van de gemeente Terneuzen. Dit huishoudelijk afvalwater (effluent) bleek geschikt om te hergebruiken als grondstof voor de productie van demiwater voor Dow. Dow gebruikt dit als ketelvoedingwater. Dus gingen de beide partners met elkaar en met Dow in overleg. Met een voor alle partijen positief resultaat.

Evides bouwde een pompinstallatie bij afvalwaterzuivering De Drie Ambachten in Terneuzen, vanwaar het water via een leiding naar haar eigen waterinstallatie nabij het terrein van Dow wordt verpompt. Sinds februari 2007 stroomt daar ruim 450 kuub effluent per uur doorheen.

Voordelen

Deze samenwerking heeft voor alle partijen enorm veel voordelen op het gebied van milieu, duurzaamheid en kosten. Schaars zoet water wordt nog een keer gebruikt. Er is een behoorlijke energiebesparing omdat de zuivering makkelijker is. Er zijn minder chemicaliën nodig, er is minder CO₂ uitstoot en er wordt minder water geloosd. Het project heeft al diverse internationale milieuprijzen gewonnen. Eind 2009 zal de zuivering worden uitgebreid met een membraanbioreactor, waardoor de kwaliteit van het effluent nog beter wordt.

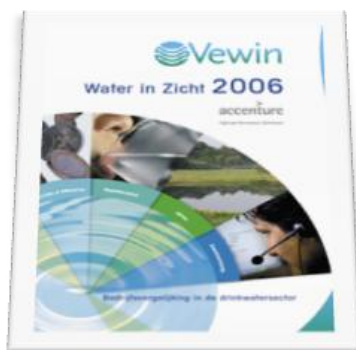

Benchmarking

Uit het Bestuursakkoord Waterketen 2007:

- Drinkwaterbedrijven en waterschappen continueren de benchmarks. Zij (gaan) participeren in internationale benchmarks en verkennen de mogelijkheid van zogenaamde cross-sector benchmarks. Hierbij vindt voor deelprocessen, zoals klantcontacten, vergelijking plaats met sectoren buiten het waterketenveld.
- Tot 2007 heeft 25% van de gemeenten in clusters van 20 tot 35 gemeenten een benchmark rioleringszorg uitgevoerd. De overige gemeenten zullen in een versneld tempo een benchmark uitvoeren waarvan de resultaten openbaar zijn. Bezien wordt hoe de capaciteit voor uitvoering van de benchmark rioleringszorg kan worden vergroot zodat op een termijn van bijvoorbeeld drie jaar alle gemeenten benchmarkresultaten beschikbaar hebben. Tevens wordt bezien in hoeverre de huidige benchmarksystematiek toereikend is of moet worden aangepast. Provincies zullen participatie van gemeenten in de benchmark stimuleren, evenals het leren van ervaringen op basis van de benchmarkresultaten. In Gelderland zijn daar goede ervaringen mee opgedaan.
- Ten behoeve van een goede vergelijking van financiële kengetallen in de benchmark rioleringszorg zullen gemeenten zorg dragen voor een uniforme en eenduidige kostentoerekening. Met hetzelfde doel zullen gemeenten waar nodig zo veel mogelijk onderscheid maken in de kosten die gemoeid zijn met het inzamelen en afvoeren van afvalwater en de kosten voor het afvoeren van overtollig hemelwater en grondwater.
- Drinkwaterbedrijven, waterschappen en een representatieve groep gemeenten zullen in 2010 een benchmark uitvoeren over het jaar 2009. Op deze wijze is voor de afzonderlijke sectoren actuele basisinformatie beschikbaar als element in de ijking van het bottom-up waterketenbeleid in 2011.
- Op basis van de pilot afvalwaterketenbenchmark bezien partijen of en in welke mate een benchmark over de afvalwaterketen kan worden geïntroduceerd.

Aan het uitvoeren van benchmarkstudies wordt in het bestuursakkoord veel belang gehecht. De studies geven transparant inzicht in de verhouding tussen prestaties en kosten. De drinkwaterbedrijven en waterschappen hebben in 2007 de resultaten van hun vierde respectievelijk derde benchmarkonderzoek gepresenteerd. Alle drinkwaterbedrijven en waterschappen nemen deel aan deze studies. Een volgende benchmark vindt in 2010 plaats over het jaar 2009.

De Vewin is reeds enkele jaren initiator van internationale benchmarks. Aan de internationale benchmark nemen 30 drink- en afvalwaterbedrijven deel, afkomstig uit tien Europese landen. Alle Nederlandse drinkwaterbedrijven doen mee en een groot aantal waterschappen. Verbetering van de service, efficiency en transparantie zijn de belangrijke redenen voor het opzetten van de internationale benchmark. Bovendien zijn er door fusies in Nederland minder bedrijven en is er dus minder vergelijkingsmateriaal. Internationale benchmarking vergroot de referentiegroep en geeft extra impulsen aan het nationale programma.

In 2007 is in het streven naar een optimale kwaliteit en efficiency door Vewin een eerste cross sector vergelijking uitgevoerd. Hierbij zijn de prestaties en werkmethoden van de Nederlandse drinkwaterbedrijven vergeleken met energie- en telecombedrijven in de Europese Unie en de Verenigde Staten. De vergelijking vond plaats op het gebied van klantprocessen, financiële processen en Human Resources. Het project is in 2008 afgerond met een best practice evenement.

De Unie van Waterschappen en RIONED werken in het zogenaamde DACH-NL verband samen met Duitse, Oostenrijkse en Zwitserse partners om een impuls te geven aan benchmarking in de afvalwatersector. DACH-NL wil zich tot Europees kenniscentrum ontwikkelen op het gebied van benchmarking.

VNG en Stichting RIONED bereiden de landelijke benchmark rioleringszorg voor over het jaar 2009. Het streven daarbij is om *alle* gemeenten te laten participeren. Dit initiatief strekt aanzienlijk verder dan het in het bestuursakkoord geformuleerde speerpunt, waarbij deelname door een 'representatieve groep gemeenten' was voorzien. Het betekent een enorme opschaling van de rioleringsbenchmark. Tot nu toe hebben in een periode van zes jaar 188 gemeenten één of meerdere keren meegedaan aan de benchmark rioleringszorg. In 2010 zullen in één keer alle 441 gemeenten mee kunnen doen. Daarvoor is op basis van een evaluatie van eerdere benchmarks een nieuwe methode ontwikkeld die zowel grote als kleine gemeenten toe kunnen passen. De landelijke benchmark levert in 2010 een koepelrapport op dat de

toestand van het rioleringsbeheer in Nederland in beeld brengt. Via een database zullen individuele gemeenten een eigen rapportage kunnen samenstellen, waarbij zij een vergelijking kunnen maken met andere gemeenten. Daarnaast kunnen gemeenten deelnemen aan zogenaamde leermodules. De mogelijkheid tot vergelijk met prestaties van vergelijkbare gemeenten en de herhaling van de benchmark, waarin verbeteringen zichtbaar worden, zullen een belangrijke bijdrage leveren aan het verhogen van de kwaliteit, transparantie en doelmatigheid in het rioleringsbeheer.

De landelijke benchmark rioleringszorg zal ook een impuls betekenen om op uniforme wijze rioleringskosten toe te gaan rekenen. Immers, alleen wanneer een zelfde grondslag wordt gehanteerd, zijn kosten vergelijkbaar. Ook de herziene notitie Rioleringszorg van de Commissie Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten van oktober 2009 levert een bijdrage aan de uniformering.

In 2007 is een pilot afvalwaterketenbenchmark uitgevoerd. Een dergelijke benchmark blijkt interessante leer- en verbeterpunten op te leveren. Het is wenselijk dat er meer regio's deel gaan nemen om het leereffect te vergroten. Bovendien is het wenselijk op onderdelen een verdiepingsslag te maken met een meer kwantitatieve analyse.

Waterschapsbedrijf Limburg voert taken voor gemeenten uit

Samenwerking? Gewoon heel praktisch mee beginnen

In de provincie Limburg werkt het Waterschapsbedrijf Limburg (WBL, een uitvoeringsorganisatie van de waterschappen Peel en Maasvallei en Roer en Overmaas) sinds 2003 samen met een groeiend aantal gemeenten. WBL verzorgt onder meer het beheer en onderhoud van gemalen, bergbassins en bufferbassins van gemeenten. Door deze schaalvergroting kan het waterschapsbedrijf steeds meer kennis en kunde verzamelen, waardoor de kwaliteit van het onderhoud verbetert. Een groot voordeel voor de deelnemende gemeenten. Bovendien is er meer zicht op de waterstromen zodat onverwachte lozingen op het oppervlaktewater sneller voorkomen kunnen worden. Ook nog goed voor het milieu dus.

Groeiend vertrouwen

Willem Deen, adviseur waterketenontwikkeling bij WBL, zegt: 'We zijn begonnen met het beheer van de gemalen van de gemeente Stein. Daar is het aantal storingen verminderd met 50 procent. De samenwerking kwam overigens niet helemaal uit de lucht vallen. Eerder al hadden we met 25 gemeenten om de tafel gezeten voor de plaatsing, het beheer en onderhoud van 600 individuele behandelssystemen voor afvalwater (IBA). Bovendien werken we samen in Optimalisatiestudies van het afvalwatersysteem (OAS). In die tijd is het onderlinge vertrouwen in elkaars kwaliteiten gegroeid en de wens om samen te werken ook.'

Bottom-up

In eerste instantie leek het voor de hand te liggen om een complete waterketenorganisatie op te richten. Al snel bleek echter dat er veel meer voordeel te vinden was in een 'bottom up' aanpak. Willem Deen: 'Gewoon beginnen met samenwerken vanuit de praktijk bleek veel beter te werken. Na de gemeente Stein hebben we samen met Brunssum gezamenlijk een bergbezinkbassin gebouwd, en zijn er onderhandelingen over beheer en onderhoud van de gemalen. Voor Kerkrade beheren we alle bergbassins en ook daar oriënteren we ons op het beheer van de gemalen.'

Uitbreiding

Sinds februari 2009 beheert WBL ook alle gemalen en bassins van de gemeente Roermond. Na de aansluiting van de gemeente Swalmen bij Roermond bleek er binnen de gemeentelijke organisatie te weinig kennis om dit zelf te doen. Daarnaast realiseren veel gemeenten zich dat er naast de benodigde miljoeneninvesteringen nog de nodige winst te halen is in het optimaliseren van het beheer.

Deen: 'We oriënteren ons samen met 17 andere gemeenten in Limburg om te kijken of en hoe we ook met hen kunnen samenwerken. De ambitie is er zeker. Uit de bestaande praktijk blijkt tenslotte hoe snel er een kwaliteitsverbetering merkbaar is.' En hoewel het geen vooropgezet doel is, moet een kostenbesparing tot 20 procent zeker mogelijk zijn.

Toekomst

Door het praktische succes van de huidige samenwerking van WBL met de Limburgse gemeenten en de grote kans op uitbreiding daarvan, lijkt een opschaling in zicht te komen. Willem Deen: 'We zijn begonnen met de inhoud, een organisatie moet volgend zijn. Maar vanuit de huidige praktijk kunnen we natuurlijk ook gaan overleggen over rioleringspakketten, data- en gegevensbeheer. De landelijke overheid stimuleert de samenwerking ook. Zo kunnen de kleinere gemeenten met weinig kennis profiteren van een hoge kwaliteit.'

Samenwerken

Uit het Bestuursakkoord Waterketen 2007:

- Gemeenten implementeren de meest geschikte mogelijkheden om kennis en capaciteit in het rioleringsbeheer te bundelen.
- Gegeven de fysieke verwevenheid van riolering en afvalwaterzuivering realiseren gemeenten en waterschappen permanente samenwerking in het afvalwaterbeheer op de schaal van een afvalwaterzuiveringsinstallatie en de aangesloten riolering. Zij beheren de afvalwaterketen als ware er sprake van één systeem en één verantwoordelijke partij. De basis hiervoor is in 2006 verwoord in een gezamenlijke brochure van VNG en UvW. De waterschappen nemen het initiatief.
- In de waterketen wordt volop ruimte geboden aan regionale initiatieven om de kerncompetenties van partijen in de waterketen doelmatig in te zetten, bijvoorbeeld door beheertaken anders te verdelen. De samenhang met beheertaken buiten de waterketen, zoals de afstemming tussen wegbeheer en rioolbeheer, blijft daarbij gewaarborgd.
- Provincies stimuleren en faciliteren partijen om de kansen van vergaande samenwerking te verkennen, bijvoorbeeld door het regelmatig bijeenbrengen van partijen.
- Voor alle afvalwaterzuiveringsinstallaties en de aangesloten riolering zijn in 2009 optimalisatiestudies uitgevoerd, tenzij uit een snelle inventarisatie duidelijk wordt dat er geen optimalisatiekansen zijn. Optimalisatiestudies die zich richten op de nieuwe eisen vanuit de Kaderrichtlijn Water zullen passend in het tijdschema van de Kaderrichtlijn worden uitgevoerd. De waterschappen nemen het initiatief voor de optimalisatiestudies.
- Gemeenten en waterschappen leggen de gezamenlijke afspraken vast in bestuurlijke overeenkomsten zoals afvalwaterakkoorden.

Partijen in de afvalwaterketen weten elkaar steeds beter te vinden. Vaak onder initiatief van het waterschap of de provincie vindt kennisuitwisseling of projectmatige samenwerking binnen een regio plaats. Het bundelen van kennis leidt primair tot een kwaliteitsimpuls. Soms is er ook duidelijk sprake van besparingen, bijvoorbeeld bij het gezamenlijk uitvoeren of aanbesteden van onderhoud van rioolgemalen. Enkele voorbeelden:

- Op initiatief van de provincie Utrecht is de samenwerking tussen gemeenten en waterschappen in bestuurlijke bijeenkomsten intensief besproken. Het heeft geleid tot concrete voorstellen voor samenwerking. Zo wordt in het beheersgebied van Hoogheemraadschap de Stichtse Rijnlanden een business case uitgewerkt voor alle gemeenten en het waterschap om kosten en baten van gezamenlijke dataverwerking en -beheer, het monitoren van overstorten en eventueel grondwaterstanden in beeld te brengen. Ook de storingsdiensten worden mogelijk in de organisatorische samenwerking betrokken. Besluitvorming zal in 2010 plaatsvinden.
- In de provincie Gelderland wordt al enkele jaren intensief samengewerkt. In de stadsregio Arnhem-Nijmegen en in de regio Noord-West Veluwe hebben gemeenten aangegeven te willen komen tot structurele organisatievormen voor het totale rioleringsbeheer. Dit heeft geleid tot een concreet initiatief om diverse uitvoeringsvormen te vergelijken. In 2010 vindt besluitvorming plaats.
- In het platform Vallei en Eem werken 18 gemeenten, 2 provincies en het waterschap samen. Een bestuurlijk en ambtelijk platform zijn gevormd en er wordt gewerkt aan thema's als grondwatermeetnet, meten en monitoring, waterloket en wet- en regelgeving.
- 10 Zeeuwse gemeenten, de provincie en waterschap Zeeuwse Eilanden hebben een gezamenlijke toekomstvisie ontwikkeld: Samenscholing in de afvalwaterketen. Vier aandachtspunten op het grensvlak tussen afvalwaterketen en watersysteem zijn geselecteerd

voor een gezamenlijke aanpak: bestrijdingsmiddelen, medicijnresten en hormoonverstorende stoffen, zware metalen en wateroverlast.

- Veertien Twentse gemeenten en waterschap Regge en Dinkel hebben september 2009 een regionaal afvalwaterakkoord getekend. De partijen willen samenwerken aan duurzame ontwikkeling. In een Twents kansenboek zijn mogelijkheden benoemd om het inzamelen, transporteren en zuiveren van afvalwater betaalbaar te houden en te laten bijdragen aan de kwaliteit van de leefomgeving.
- Waterschap Groot Salland beheert en onderhoudt voor gemeenten ruim 110 rioolgemalen en bergbezinkbassins. Het gehanteerde onderhoudsconcept is gericht op het in stand houden van de functionaliteit van de objecten met minimale kosten. Er wordt gebruik gemaakt van telemetrie waarbij vanuit een centrale post adequaat gereageerd kan worden op alle meldingen. Door deze eenduidige werkwijze zijn de behoefte aan onderhoud, het aantal optredende storingen en de daarmee gepaard gaande kosten met circa 20% afgenomen. Uitbreiding van deze succesvolle vorm van samenwerking wordt verwacht. Groot Salland ziet deze ontwikkeling als een belangrijke impuls en motivatie om het uiteindelijke doel, het vergroten van de doelmatigheid door het samen met gemeenten beheren van de afvalwaterketen, te verwezenlijken.
- In het Land van Cuijk hebben de vijf gemeenten gezamenlijk een waterplan opgesteld. Het beleidsdeel is hierin eenduidig, het uitvoeringsdeel is uiteraard verschillend. Vanuit deze samenwerking ontwikkelt zich een groot aantal nieuwe initiatieven. Zo worden de automatiseringsaspecten van de Wet Informatie-uitwisseling Ondergrondse Netten (WION) gezamenlijk opgepakt en zetten de gemeenten een digitaal grondwatermeetnet op waarbij ook de grondwatergegevens van het waterschap worden ingebracht. Het beheer en onderhoud van rioolgemalen wordt overgedragen aan het waterschap om betere sturing van de afvalwaterstromen te kunnen realiseren, wat een vermindering van het aantal overstortingen oplevert. Ook bestuurlijk worden de krachten gebundeld: de wethouder van de gemeente Cuijk opereert als waterwethouder voor het Land van Cuijk.
- In de Noordkop van Noord-Holland werken waterschap en gemeenten al enige jaren samen, niet alleen vertikaal (waterschap-gemeente) maar ook horizontaal (gemeenten onderling). Zo hebben de negen gemeenten een standaardonderhoudscontract opgesteld. Vijf gemeenten hebben het contract gezamenlijk aanbesteed en zo aanzienlijk bespaard op het onderhoud aan de rioolgemalen.
- Waterschapsbedrijf Limburg (WBL), de uitvoeringsorganisatie van de Limburgse waterschappen, verzorgt diverse taken op het gebied van rioleringsbeheer voor gemeenten: aanleg en onderhoud IBA's, onderhoud gemalen, databeheer, modellering, etc. WBL is bereid rioolbeheertaken op zich te nemen indien dat maatschappelijk voordeel oplevert.

Een verdere doorgroei naar permanente samenwerking in de afvalwaterketen ("de afvalwaterketen beheren alsof je één organisatie bent") moet nog vorm krijgen. Enkele initiatieven op dit vlak zijn in 2008 en 2009 verkend en zullen leiden tot een nieuwe UvW/VNG brochure over het onderwerp. De brochure zal basisvoorwaarden, procesvoorwaarden en kritische succesfactoren aanreiken om te komen tot permanente samenwerking. Tevens vindt een praktische vertaalslag plaats naar samenwerking in relatie tot de nieuwe waterwetgeving.

In aanvulling op de samenwerking in de afvalwaterketen kan ook de samenwerking tussen WBL en Waterleidingmaatschappij Limburg (WML) worden vermeld. Beide partijen hebben de handen ineen geslagen voor samenwerking op een aantal operationele taken, zoals procesautomatisering, terreinonderhoud, zonne-energie, grondzaken en technische activiteiten op het gebied van leidingen, pompstations en werktuigbouwkundige zaken. Een pragmatische bottom-up aanpak wordt gehanteerd: geen lange onderzoeken, maar snel aan de slag als er voordelen worden verwacht.

De gemeentelijke waterambassadeurs die vooral actief waren rond de Kaderrichtlijn water, hebben met ingang van 2009 ook een rol gekregen in de waterketen. Zij vormen nu een belangrijke schakel tussen de landelijke en lokale ontwikkelingen. De waterketenactiviteiten zullen tot 2011 voortduren. Via het netwerk van waterambassadeurs kan informatie overgedragen worden over zaken als het Bestuursakkoord Waterketen, nieuwe wetgeving en de langetermijnvisie waterketen en kunnen ervaringen gedeeld worden over succesvolle vormen van samenwerking.

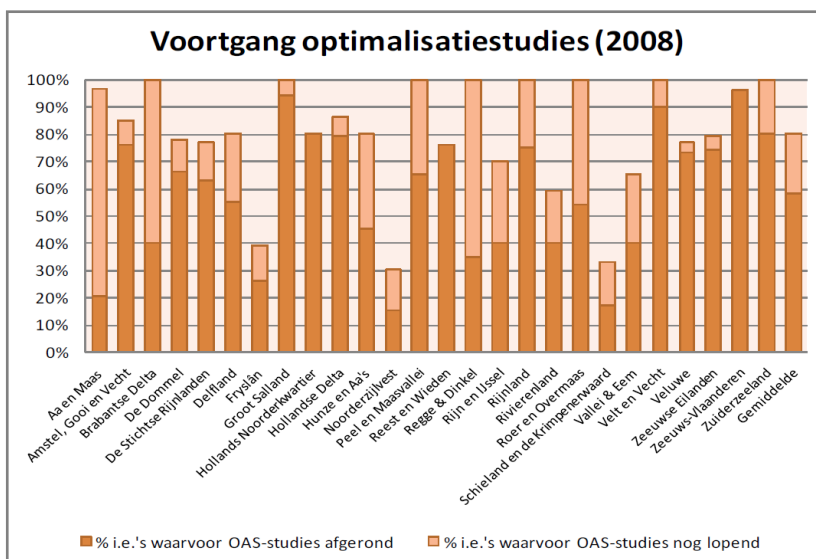
Dit proces wordt in een aantal regio's versterkt door bestuurlijke netwerken. Zo is er in Friesland een bestuurlijk netwerk waterketen en worden in Limburg regelmatig zogenaamde watertafels georganiseerd. Ook de eerder genoemde samenwerkingsvoorbeelden kennen bestuurlijke netwerken.

Vrijwel alle provincies stimuleren actief de samenwerking in de waterketen. In drie provincies zijn regionale akkoorden afgesloten, in drie andere provincies worden deze voorbereid. Provincies nemen vaak initiatieven om partijen bijeen te brengen. Subsidies of waterketenbudgetten worden ingezet om een palet aan samenwerkingsvormen te initiëren en stimuleren.

Het bestuursakkoord spreekt over het bundelen van kennis en capaciteit. Het zwaartepunt in de samenwerking ligt momenteel bij het delen van kennis. Het delen van capaciteit, waarbij partijen worden ingezet op hun kerncompetenties, impliceert een organisatorische aanpassing en vergt een langere doorlooptijd. Wel zien we ontwikkelingen in die richting. De samenwerking bij de aanleg van individuele behandelingsystemen van afvalwater (IBA) in het buitengebied is er een voorbeeld van. Verder verzorgen de waterschappen op enkele plaatsen het gemalenbeheer voor gemeenten. De gemeente Groningen verzorgt het gehele rioleringsbeheer voor de buurgemeente Ten Boer. In de provincie Groningen is RioNoord opgericht door het drinkwaterbedrijf en de Groningse waterschappen. Het bedrijf wil het rioleringsbeheer voor gemeenten verzorgen. Voorstellen daartoe worden besproken binnen de gemeenten. In Friesland is Aquario actief voor zes gemeenten. Hoogheemraadschap van Rijnland en Duinwaterbedrijf Zuid-Holland verzorgen het rioleringsbeheer voor de gemeente Noordwijkerhout en zijn met omliggende gemeenten in dialoog om in een grotere regio samen te werken bij het operationeel beheer. De gemeenten Blaricum, Eemnes en Laren (de BEL-gemeenten) hebben hun gehele ambtelijke apparaat bijeengebracht in een gemeenschappelijke werkorganisatie, waarin dus ook het rioleringsbeheer een plaats heeft gekregen.

Waternet en Waterschapsbedrijf Limburg zijn voorbeelden van publieke uitvoeringsorganisaties. Waternet verzorgt alle watercyclustaken voor de gemeente Amsterdam en Hoogheemraadschap Amstel, Gooi en Vecht. Waterschapsbedrijf Limburg verzorgt het zuiveringsbeheer en de waterschapsheffingen voor de twee Limburgse waterschappen. Daarnaast vindt in rap tempo bundeling van activiteiten op het gebied van belastinginning plaats (zie 'zicht op kosten').

Optimalisatiestudies van de afvalwaterketen, waarbij gemeenten en waterschap samen bepalen hoe het meest effectief voldaan kan worden aan de eisen vanuit het watersysteem, zijn gemeengoed geworden. Alle waterschappen hebben voor al hun zuiveringen dergelijke OAS-studies uitgevoerd of zijn daar actief mee aan de slag, tenzij uit een snelle inventarisatie blijkt dat er door optimalisatie van de infrastructuur geen winst te verwachten is.

De afspraken tussen gemeente en waterschap op het gebied van de afvalwaterketen worden vastgelegd in afvalwaterakkoorden. Vaak worden zo de afspraken op basis van de resultaten van optimalisatiestudies vastgelegd. In afvalwaterakkoorden vinden we ook paragrafen over de verdere samenwerking tussen gemeente en waterschap. Per 31 december 2008 zijn er 239 afvalwaterakkoorden gesloten of in voorbereiding. Dat betekent dat circa 40% van het aantal mogelijke afvalwaterakkoorden is gesloten (diverse gemeenten hebben met meerdere waterschappen te maken waardoor er in totaal ruim 550 afvalwaterakkoorden gesloten kunnen worden).

Nieuwe wetgeving, zoals de Waterwet en de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo), zal een extra stimulans betekenen voor goede samenwerking tussen gemeenten en waterschappen. Zo worden gemeenten bevoegd gezag voor zogenaamde indirecte lozingen (lozingen op de riolering). De waterschappen krijgen hierbij een adviesrol. Van de adviezen mag alleen gemotiveerd worden afgeweken. De wetgeving hanteert strakke doorlooptijden. Er mag dus niet te veel tijd verloren gaan tussen het moment van indienen van de aanvraag en het starten van het adviestraject door de waterschappen.

Rioolonderhoud in Boarnsterhim

Meer kwaliteit voor hetzelfde geld

Zeven kleinere Friese gemeenten maken voor het beheer en onderhoud van de riolering gebruik van de diensten van Aquario Watermanagement BV. Het doel van Aquario is 'ontzorgen' en dat lijkt goed te lukken. Een van de zeven samenwerkende, tevreden gemeenten is Boarnsterhim.

Zelfstandige poot

In veel kleine gemeenten is de buitendienst te klein om goed en systematisch rioolbeheer uit te voeren. Zo ook in Boarnsterhim. Daarom zocht de gemeente een partner en vond die in Aquario. Aquario is in 2001 als 'nutsbedrijf' opgericht door wetterskip Fryslân en waterleidingbedrijf Vitens, maar staat helemaal op eigen benen. Er werken inmiddels 20 mensen. Boarnsterhim ervaart de samenwerking als die van een 'afdeling op afstand'. De gemeente heeft nog capaciteit en kennis binnen de eigen gelederen en is daardoor een volwaardig gesprekspartner voor Aquario bij het maken van beleid en het afstemmen van de verschillende plannen.

Diensten op maat

De diensten verschillen per gemeente. De belangrijkste is een eerstelijns 24-uurs storingsdienst. Een kleine gemeente kan dat nooit alleen organiseren en financieren. Maar ook planmatige inspectie, onderhoud en beheer van riool en gemalen, databeheer en beleidsadvisering horen tot de mogelijkheden. In het contract met Boarnsterhim is een uitgebreid pakket opgenomen, waaronder natuurlijk de volcontinu storingsdienst.

Voordelen

Voordelen zijn er legio. Voor het waterschap is Aquario een goede ingang bij de gemeenten. Bonnie Bult, afdelingshoofd Waterzuivering bij Wetterskip Fryslân: 'Wij hebben via Aquario een goede gesprekspartner in de afvalwaterketen. Daardoor verbetert de afstemming en de samenwerking met gemeenten.'

De gemeente kan tegen gelijk blijvende of zelfs lagere kosten, gebruik maken van alle diensten van Aquario. George Galama, vestigingsmanager van Aquario zegt daarover: 'Wij kunnen toch 10 tot 15% goedkoper werken dan gemeenten afzonderlijk. Bovendien kunnen wij door bundeling van krachten kwaliteit en continuïteit garanderen'.

Omdat Aquario opgezet is als nutsbedrijf, vloeit een gedeelte van het rendement ook nog terug naar de gemeentekas. In 2007 bedroeg het rendement ruim 3 ton op een omzet van 3,5 miljoen.

Plannen voor de toekomst

George Galama: 'Wij zoeken actief naar nieuwe partners. Veel gemeenten in Friesland zijn op dit moment bezig met fusieonderhandelingen. Dat betekent dat er even geen langlopende contracten afgesloten worden. Ik heb alle vertrouwen in dat we met de nieuw gevormde gemeenten in gesprek kunnen komen.' Ook het Wetterskip ziet een nauwere samenwerking. Bult: 'Wij onderhouden en beheren onze eigen installaties en gemalen. Het is zeker de bedoeling te onderzoeken of door verdere samenwerking efficiency kan worden bereikt.'

Zicht op kosten

Uit het Bestuursakkoord Waterketen 2007:

- Gemeenten maken duidelijk welke kosten gemoeid zijn met het rioleringsbeheer. Binnen drie jaar maken zij het rioolrecht c.q. de rioolheffing kostendekkend.
- Drinkwaterbedrijven, gemeenten en waterschappen geven bottom-up aan waar en op welke wijze uit oogpunt van efficiency in de bedrijfsvoering en transparantie voor de klant samengewerkt kan worden om te komen tot één rekening voor waterketenkosten of één overzicht met een specificatie van de diverse kosten. In het kader van de tussentijdse evaluatie in 2009 worden de ervaringen op dit gebied meegenomen.

De landelijke benchmark rioleringszorg over 2009 zal een belangrijke impuls betekenen voor het inzichtelijk maken welke kosten met het rioleringsbeheer zijn gemoeid. Ongetwijfeld zal de benchmark verschillen tussen gemeenten aangeven die om een verklaring vragen. Deels zullen die verklaringen inhoudelijk zijn, deels ook administratief: wat wordt in de rioolheffing opgenomen en hoe? Zo hanteren gemeenten verschillende afschrijvingstermijnen voor de riolering en zijn er gemeenten die de rioolvervanging niet activeren maar in één keer ten laste brengen van de exploitatiebegroting. En er zijn gemeenten die de kosten voor het rioolbeheer deels of geheel betalen uit de algemene middelen of de WOZ-opbrengsten. Dergelijke verschillen in boekhouding leiden uiteraard ook tot verschillen in rioolheffingen. De benchmark zal naar verwachting een harmonisatie van werkwijzen bevorderen. Overigens bedraagt de kostendekking in 2009 96,7% (vergelijk: 96,4% in 2008); 79% van de gemeenten hanteert volledige kostendekking.

Met betrekking tot efficiency bij het innen van de waterketengelden is recent vooral sprake van horizontale samenwerking. Efficiencyvoordelen van tenminste 10% worden verwacht. Bovendien kan de dienstverlening naar de klant toenemen. In het Noordoosten zijn de afgelopen jaren de belastingkantoren Tricijn, Lococensus en Hefpunt gevormd die voor drie tot vijf waterschappen de belastingen innen. Verder werken de waterschappen Peel en Maasvallei, Roer en Overmaas en de Stichtse Rijnlanden 'achter de schermen' samen aan de belastinginning. Hoogheemraadschap van Delfland en Hoogheemraadschap Schieland en Krimpenerwaard zullen per 1 januari 2010 belastingen gezamenlijk innen. BSR verzorgt de belastinginning voor waterschap Rivierenland, zes gemeenten en een afvalverwerker. In Brabant is een gezamenlijk belastingkantoor van de gemeenten Uden, Veghel, Boekel, Deurne en waterschap Aa en Maas in voorbereiding. Zes gemeenten en het hoogheemraadschap van Rijnland gaan met ingang van 2011 gezamenlijk belastingen innen op een gecombineerd aanslagbiljet; het aanvragen van kwijtschelding kan in één keer plaatsvinden. Verder is in de Hoekse Waard al lange tijd SVHW actief, dat voor 21 gemeenten, een waterschap en een regionale afvaldienst naast de belastingheffing bijvoorbeeld ook de WOZ-waardering, de administratie van vastgoedgegevens en de basisadministratie Adressen en Gebouwen verzorgt. Drinkwaterbedrijf Brabant Water en de Waterschappen de Dommel en Aa en Maas werken samen op het gebied van facturering en inning van de waternota en de zuiveringsheffing. Ook veel gemeenten liften mee voor de facturering van riool- en afvalheffingen. De drinkwaterbedrijven Evides en Vitens, die samen 45% van het drinkwater in Nederland leveren, hebben een besloten vennootschap opgericht die voor de beide bedrijven het factureren en incasseren van de drinkwaternota bij huishoudens verzorgt.

De gemeente Amsterdam en Hoogheemraadschap Amstel, Gooi en Vecht zijn voornemens de kosten voor drinkwater, riolering en afvalwater op één rekening bijeen te brengen. In Flevoland wordt gewerkt aan een gezamenlijke bijsluiters bij de waterketennota's en -heffingen. In het kader van de uit de Toekomstagenda Milieu beschikbare waterketengelden wordt gewerkt aan een webapplicatie waarmee bewoners snel de totale kosten voor de waterketen in beeld kunnen

brengen. Na het selecteren van de gemeente en het invoeren van de gezinssamenstelling, eventueel aangevuld met extra vragen afhankelijk van de lokale grondslag voor heffingen, worden de totale kosten voor de waterketen in beeld gebracht en de besparing die bereikt kan worden bij het terugbrengen van gebruik van koud of warm water.

Veertig jaar samenwerking in Noord-Brabant

Gezondheid, duurzaamheid en innovatie staan centraal

Waterbedrijf Brabant Water en Waterschap de Dommel werken al sinds 1969 samen op het gebied van facturering en inning van de waternota en de zuiveringsheffing. Waterschap Aa en Maas voegde zich hier in 1971 bij. De organisaties profiteren van kennisuitwisseling- en borging, kostenbesparing, een betere milieukringloop en samenwerking in een call-center. Ook veel gemeenten liften mee voor de facturering van riool- en afvalwaterheffingen.

ITO certificering

In de loop van de jaren is de gezamenlijke facturering en inning van 'waterkosten' steeds verder aangepast en klantvriendelijker gemaakt. Het call-center, dat zowel voor het waterbedrijf als voor beide waterschappen werkt, is ITO-gecertificeerd. Het ITO is een certificatie-instituut speciaal voor call-centers. Björn Hoogwout van Brabant Water: 'We houden elk jaar een klanttevredenheidsonderzoek. De snelheid, de omgang met de klant en de kwaliteit van de antwoorden worden hoog gewaardeerd. We zijn dan ook het enige nutsbedrijf met een gecertificeerd call-center.'

Onderzoek en innovatie

Brabant Water en de Dommel werken op veel meer terreinen samen. Duurzaamheid en innovatie staan hoog in het vaandel van beide organisaties. Hoogwout: 'We helpen elkaar bij het verkleinen van de milieukringloop. Zo leveren wij ons ijzerhoudend slib aan het waterschap, dat het slib direct kan gebruiken in het zuiveringsproces. Samen met Philips, TNO en KWR Watercycle Research Institute onderzoeken wij hoe wij samen innovaties in de waterketen kunnen realiseren. Daarbij staat gedragsverandering centraal. Recentelijk zijn wij een gezamenlijk onderzoek gestart naar het gebruik van water in de landbouw.'

Duurzaamheid

Duurzaamheid staat hoog in het vaandel. Björn Hoogwout: 'Het voordeel van samenwerking met de waterschappen is niet altijd in geld uit te drukken. Wij streven vooral naar meerwaarde op het gebied van duurzaamheid en gezondheid. Door afvalwater te beschouwen als grondstof (resource) kunnen we veel winnen in de waterketen. De waterschappen en waterbedrijven hebben elkaar nodig voor meer efficiency en het verbreden van de horizon met denkbeelden over water.'

Gezondheid

Het thema gezondheid is een ander gezamenlijk gekozen maatschappelijke thema. Hoogwout: 'We doen op dit gebied veel onderzoek en proberen samen innovaties te ontwikkelen.' Een voorbeeld is de steun van

Brabant Water aan een initiatief van Stichting Waterwijs. Scholen in Noord-Brabant die dat willen krijgen een op de waterleiding aangesloten waterkoeler. Leerlingen kunnen in de pauzes voor tien eurocent een flesje gekoeld water, al dan niet met bubbels, tappen. Er is zelfs een variant speciaal voor de basisscholen.

Het gezondheidsaspect daarvan is duidelijk. Gekoeld leidingwater is goedkoop, lekker en gezond. En het levert een bijdrage aan de bestrijding van overgewicht bij kinderen.

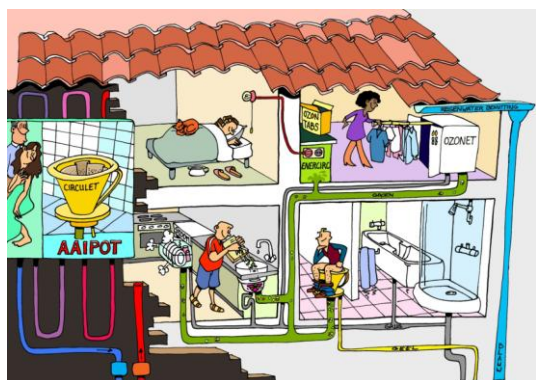
En zo circuleren er steeds meer innovatieve ideeën binnen de keten.

Innovatie

Uit het Bestuursakkoord Waterketen 2007:

- Partijen in de waterketen brengen gezamenlijk de lange termijn ontwikkelingen in beeld, formuleren een gezamenlijke lange termijn visie en leiden daaruit af welke veranderingen wenselijk zijn. Het rijk neemt hiervoor in 2007 het initiatief.
- Op basis van het aldus verkregen beeld wordt een innovatieagenda voor de waterketen geformuleerd. Bij de tussenevaluatie van het waterketenbeleid in 2009 zal de innovatieagenda nadrukkelijk aan de orde komen.
- Partijen nemen de mogelijkheden ter hand om samen met financiers, producenten, afnemers en onderzoeksinstituten innovaties vorm te geven. Op die manier kan er voor gezorgd worden dat innoveren niet bij een goed idee blijft maar ook leidt tot daadwerkelijke implementatie.
- Partijen zullen gezamenlijk een aanpak ontwikkelen om in te spelen op de groeiende vraag naar vakkundig personeel.

In mei 2009 zijn de Langetermijnvisie waterketen en de Routewijzer innovatie waterketen verschenen. Beide documenten zijn tot stand gekomen in samenwerking tussen rijk, provincies, drinkwaterbedrijven, gemeenten en waterschappen. De lange termijn visie stelt het behoud van de huidige kwaliteit en comfort van voorzieningen centraal, maar daagt partijen uit om de keten te verduurzamen en flexibeler te maken, waarbij water ook als energiedrager wordt benut en als element in de hoogwaardige inrichting van de leefomgeving.

Voorbeeld: water in huis

Voorbeeld: nieuwbouwwijk

In plaats van een innovatieagenda is een routewijzer innovatie opgesteld. De routewijzer richt zich op innovaties op drie aspecten: technologie, kennis en educatie, en allianties en netwerken. Een aanjaagteam innovatie waterketen is actief om bekendheid te geven aan de visie en de reeds lopende initiatieven te verbinden en te verbreden. Indien nodig zullen initiatieven worden gestart om hiaten in kennis- en productontwikkeling in te vullen.

De waterschappen hebben de derde meerjarenaafpraak energie-efficiënte (mede)ondertekend. Zij streven daarmee een energieverbetering na op transport en zuivering van 20% in de periode 2005-2020. Waterschappen willen de rioolwaterzuiveringsinstallaties (rwzi's) energieneutraal maken. Dat kan, doordat zij zelf energie in de vorm van biogas kunnen opwekken uit ontlasting en ander

rioolslib. Het concept van de 'energiefabriek' kent nog een groot aantal uitdagingen, waarvoor twaalf waterschappen de handen ineen geslagen hebben om de noodzakelijke doorbraken te realiseren.

Het dreigende personeelstekort wordt via een aantal sporen opgepakt. De aandacht voor wateronderwerpen in het onderwijs en bij de doelgroep jongeren wordt gestimuleerd om het waterbewustzijn bij kinderen en jongeren én om de instroom van jonge professionals in de watersector te vergroten. Hiertoe is inmiddels het wateraanbod op alle niveaus van het onderwijs – van Primair Onderwijs t/m universiteiten - geïnventariseerd. Voor wat betreft het Primair en Voortgezet Onderwijs is het aanbod op gebruikersvriendelijke wijze ontsloten via de online database www.watereducatie.nl met koppeling aan Kennisnet. Een watercanon is opgesteld en gelanceerd. Parallel is met de onderwijssector geanalyseerd welke verdere acties gewenst zijn, wat is vertaald naar een actieplan watereducatie. Het Human Capital Water programma van het Netherlands Water Partnership speelt een belangrijke rol, evenals het Natuur en Milieu Educatie programma van VROM, LNV en OCW waarin water prioritair thema is. Stichting RIONED heeft een lesmodule voor het HBO ontwikkeld en levert bijdragen aan het stimuleren van de interesse in waterberoepen. Naast het via opleidingen wekken van belangstelling voor de watersector, zal de sector zich ook moeten profileren als aantrekkelijke werkgever. Op nationaal niveau lopen de campagnes 'Nederland leeft met water', 'werken bij het rijk' en 'werken bij de overheid'. De unie van Waterschappen kent de campagne 'ontdek de wereld van de waterschappen'.

Superservice voor Arnhemmers

Waterservicepunt Arnhem

Maar liefst zes partijen waren in 2000 bereid samen te werken bij het verbeteren van het waterbeheer in de gemeente Arnhem. De gemeente realiseert een duurzamer en doelmatiger uitvoering van het rioleringsbeleid, betere dienstverlening aan de inwoners en meer transparantie over het waterbeheer. De gemeente Arnhem, de waterschappen Rijn en IJssel en Rivierenland, de provincie Gelderland, Rijkswaterstaat en drinkwaterbedrijf Vitens schreven gezamenlijk het Waterplan Arnhem 2003-2008. Hierin staat dat, naast de onderlinge samenwerking, de samenwerking met inwoners en bedrijfsleven een noodzakelijke voorwaarde is voor goed beleid, beheer en gebruik van het oppervlakte- en grondwater. Voor de inwoners resulteerde dat in het oprichten van het waterservicepunt.

Geen bergbezinkbassins, maar afkoppelen

In het beleidsplan staan ook concrete acties, zoals het op peil brengen van de riolering tot het niveau 'basisinspanning riolering'. Daarvoor moest een oplossing gevonden worden voor de afvoer van regenwater, anders dan via het riool. Arnhem koos ervoor om, met dezelfde investering als het plaatsen van grote bergbezinkbassins, 85 hectare verhard materiaal af te koppelen. Dat wil zeggen, het regenwater direct bij de gebouwen in de (droge) zandgrond af te voeren. Een duurzame oplossing die de gemeente gelijktijdig met andere werkzaamheden in de openbare ruimte kon uitvoeren.

Waterservicepunt

In het beleidsplan stond verder dat particulieren 17 hectare van het af te koppelen areaal moeten realiseren. Daarvoor is een Waterservicepunt opgericht. Inwoners krijgen technisch advies (met huisbezoek en al) en subsidie. Een gedeelte van die subsidie komt van het waterschap. Richard Ruseler van het Waterservicepunt is positief over de resultaten: 'We hebben ons doel medio 2009 bereikt'.

Het Waterservicepunt werkt ook aan vergroting van het waterbewustzijn en aan gedragsverandering, onder andere via het verspreiden van kennis. Ruseler noemt als voorbeeld de Waterwandelkaart. 'Op de waterwandelkaart staat naast een mooie wandelroute ook steeds korte informatie over het waterbeheer. Daarmee combineren we recreatie met informatie.' Ook is er een aparte leskist voor het onderwijs over de waterkringloop.

De gemeente zorgt voor de bemensing van het servicepunt. De beide waterschappen, de gemeente en drinkwaterbedrijf Vitens delen de kosten. De waterschappen noemen als voordeel dat er minder water in het riool terecht komt. Veel 'dun' water is namelijk niet gunstig voor het proces van de zuivering. Vitens noemt als voordeel dat Arnhemers zich, via het waterservicepunt, steeds bewuster worden van de kwetsbaarheid van waterwingebieden.

Toekomst

Wat gebeurt er met het servicepunt nu het doel bijna bereikt is? De gemeente Arnhem is enthousiast over de vorm van samenwerking met en voor bewoners en MKB-ondernemers van Arnhem. Er komt nu een plan waarin de aandacht voor water uitgebreid wordt naar klimaatvraagstukken in het algemeen. Ruseler: 'We hebben nu veel ervaring met bewonersparticipatie en willen dat graag in bredere zin voortzetten.'

Betrokken burger

Uit het Bestuursakkoord Waterketen 2007:

- Het rijk ontwikkelt in 2007 samen met de koepels een informatiecampagne om het waterbewustzijn en de belevingswaarde van water te vergroten.
- De burger zal via voorlichting worden geïnformeerd over de manier waarop hij kan bijdragen aan het beschermen van het milieu en over de manier waarop hij zelf de waterketenkosten kan beïnvloeden. Element in de campagne zal zijn het niet lozen van verontreinigende stoffen als medicijnresten, schoonmaakdoekjes, vochtig toiletpapier en frituurvet. Daarnaast worden burgers geïnformeerd over de functie van hemelwaterriolen en het zoveel mogelijk vasthouden van regenwater.

Een landelijke en lokale meerjarige publiekscampagne rond de waterketen is ontwikkeld en op 9 november 2009 van start gegaan. De campagne vindt plaats onder de vlag van Nederland Leeft Met Water en heeft als doel de kennis over de waterketen bij burgers gefaseerd te vergroten. De communicatie is erop gericht Nederlanders het belang van bewust rioolgebruik te doen inzien. Dat gebeurt op een positieve wijze waarbij aangereikt wordt wat wél mag en waarom (handelingsalternatieven). Het beleidsdoel is dat mensen hun gedrag aanpassen. Er wordt nadrukkelijk gewerkt aan een verbinding tussen de landelijke campagne en lokale initiatieven. Zo wordt een toolkit ontwikkeld waarmee lokale partijen invulling kunnen geven aan het lokale communicatietraject. De landelijke campagne richt zich primair op bewustwording over het systeem en de aanpassingen die nodig zullen zijn met het oog op de klimaatverandering. Het lokale spoor gaat over wat je wel en niet met afvalwater moet doen.

Aan het onderwerp vochtig toiletpapier, dat verstopping van pompen veroorzaakt en daarmee tot hoge kosten voor herstel, is via een andere weg gewerkt. De Minister heeft hierover overleg gevoerd met de koepelorganisatie van producenten. Daarbij is afgesproken dat de branche uiterlijk 2009 zorg zal dragen voor het afbreekbaar maken van de doekjes en voor een duidelijke etikettering. Een 'code of practice' voor de etikettering en een protocol voor het testen van de afbreekbaarheid zijn beschikbaar.

Handel in dwangmatige nevenproducten

De Reststoffenunie

De waterleidingbedrijven hebben in 1994 de Reststoffenunie B.V. opgericht omdat zij het voordeel zagen van een gezamenlijke aanpak van hun afvalprobleem. De Reststoffenunie neemt het probleem niet alleen weg, maar maakt het zelfs te gelde. De Reststoffenunie sluit met bedrijven contracten af voor de levering van grondstoffen als waterijzer en kalk. Dit zijn nevenproducten bij de drinkwaterproductie, die tegen relatief lage prijs kunnen worden aangeboden. Anders zouden de producenten kosten moeten maken om ze kwijt te raken.

De waterschappen zijn gretige afnemers van waterijzer, dat zij in het zuiveringsproces gebruiken als defosfatiseringsmiddel. Ook de bakstenenindustrie maakt er gebruik van terwijl het nevenproduct kalk ondermeer zijn weg vindt in de bouw, de energiesector en de staalindustrie.

Er is geen afval, er is alleen markt

Directeur Ten Wolde straalt een en al openheid uit: “Ik vind het heel belangrijk dat je als zakenpartners open onderhandelingen voert. Daar kun je allebei voordeel uit halen. Kijk naar ons bedrijf. Onze producten zijn wat we noemen dwangmatige nevenproducten. Dwangmatig omdat de productie ervan blijft doorgaan zolang er drinkwater wordt geproduceerd. Je staat dan zwak in de markt, want de leveranciers, de waterbedrijven dus, moeten het op een verantwoorde manier zien toe te passen. Aan de andere kant zijn deze nevenproducten volwaardige grond- of hulpstoffen voor diverse bedrijfstakken. En dat zijn onze afnemers. Zij weten van ons dat we ervan af moeten. Wij weten van hen dat ze onze producten uitstekend kunnen gebruiken. Als je daar allebei openhartig over bent, kun je de winst verdelen.”

Toename efficiency

De waterbedrijven zagen in 1994 in dat afzet van hun afvalstoffen in collectief verband veel doelmatiger gerealiseerd kon worden dan door elk van de toen nog 24 bedrijven individueel. De druk door nationale en Europese wetgeving was groot en dat hielp de snelle start van de Reststoffenunie. Door de toename van de efficiency zouden de kosten van verwijdering immers aantoonbaar omlaag gaan.

Ten Wolde: “Die efficiency dus. Daar ging het om en daar gaat het nog steeds om. En efficiënt zijn we. We hebben hier een kantoor met vijf medewerkers (4FTE). Als je onze overheadkosten afzet tegen de totale overhead van de waterbedrijven samen als zij zelf hun reststoffen zouden regelen: dat is niet te vergelijken. Dat was van meet af aan duidelijk. Ik denk ook dat zo’n samenwerkingsconstructie pas kan slagen als je van tevoren het grote voordeel voor iedereen kunt aantonen.”

Kennis verzilveren

“Het vinden van klanten is een ander verhaal. Aanvankelijk was er aarzeling bij potentiële afnemers, maar gaandeweg groeide ook aan die kant het besef dat onze grondstoffen voordeel bieden: betrouwbare aanvoer, voordelig in prijs en van goede en constante kwaliteit. Bakstenen met kleurstof van waterijzer bijvoorbeeld worden als mooier, warmer aangemerkt dan die met traditionele kleurstoffen.”

Ondertussen zet het bedrijf zijn schreden ook buiten de waterbranche.

Ten Wolde: “Jazeker, want er zijn nog zoveel andere afvalstoffen die elders als grondstof bruikbaar zijn. En wij hebben ervaring opgebouwd hoe je leveranciers en afnemers bij elkaar kunt brengen. Daarom opereren we in andere sectoren en ook in het buitenland.”

Informatie

Veel informatie over de samenwerking in de waterketen is te vinden op de website www.samenwerkenaanwater.nl. Op deze site zijn korte beschrijvingen van ruim vierhonderd samenwerkingsprojecten terug te vinden plus een aantal uitgewerkte goede voorbeelden van samenwerking (ook de voorbeelden in deze rapportage zijn hieruit overgenomen). Tevens kunnen vele documenten van de site worden gedownload. Rond het thema Innovatie worden de actuele ontwikkelingen belicht.

Bestuursakkoord Waterketen 2007 (BWK-2007)

Ministerie van VROM, VenW, IPO, Vewin, VNG en UvW (2008).

Inventarisatie doelmatigheidstreven Waterketen, realisatie in de periode 1998-2006, streven in de periode 2006-2015

Ministerie van VROM (2008)

Update Rijksmonitor Waterketen 2009 (tweede deel van deze rapportage)

Ministerie van VROM (2009)

COELO Atlas van lokale lasten 2009

Centrum voor Onderzoek van de Economie van de Lagere Overheden, Groningen (2009)

Riool in Cijfers 2009-2010

Stichting RIONED, Ede (2009)

Ministerie van Volkshuisvesting,
Ruimtelijke Ordening en
Milieubeheer

Deel B

Bestuursakkoord Waterketen

Update Rijksmonitor Waterketen 2009

Ontwikkeling doelmatigheid en transparantie

Inhoudsopgave

De voortgang blijven volgen	3
Totale lasten waterketen voor een gemiddeld huishouden.....	4
Transparantie: dekingsgraad benchmarking	7
Transparantie: grondslagen tarieven en heffingen	8
Transparantie: waterketenkosten en heffingen	9
Transparantie: beïnvloeden waterketenlasten	10
Bronnen voor de update.....	11

De voortgang blijven volgen

Op 12 februari 2008 is de rijksmonitor 2007 aan de Tweede Kamer gezonden. In de monitor is de ontwikkeling van doelmatigheid en transparantie in de waterketen over de periode 1998-2006 in beeld gebracht. De monitor is gebaseerd op beschikbare informatie zoals de benchmarks in de verschillende sectoren, de Atlas van de lokale lasten van COELO en de rioleringsatlas van RIONED.

Voor de tussentijdse evaluatie van het Bestuursakkoord Waterketen in 2009 is nu een update gemaakt van de rijksmonitor. Het aantal kenmerken uit de monitor 2007 waarover sinds het verschijnen nieuwe informatie is verschenen, is beperkt. Er is vooral nieuwe informatie over de financiële kengetallen. Voor nieuwe inzichten in de overige prestatiekenmerken zullen de sectorale benchmarks informatie aanleveren. De eerstvolgende serie benchmarks is gepland in 2010 over het jaar 2009.

Deze update van de rijksmonitor beperkt zich tot die kenmerken waarover significante nieuwe gegevens beschikbaar zijn gekomen.

Totale lasten waterketen voor een gemiddeld huishouden

Omschrijving indicator

De lasten voor huishoudens bestaan uit tarieven en heffingen van de drinkwaterbedrijven, gemeenten en waterschappen:

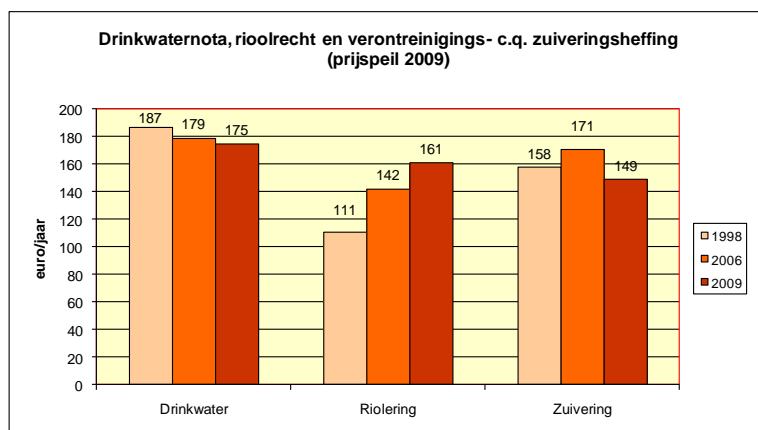
- een vast tarief en een verbruiksafhankelijk tarief voor drinkwater (drinkwaterbedrijven)
- het rioolrecht voor gebruiker en eigenaar (gemeenten); vanaf 2008 mogen gemeenten in plaats van het rioolrecht een rioolheffing opleggen.
- de zuiveringsheffing voor een huishouden (waterschappen); tot 2009 werd ter dekking van de kosten voor waterkwaliteitsbeheer, inclusief de zuivering, de verontreinigingsheffing gehanteerd op basis van de Wet verontreiniging oppervlaktewateren, daarom ook wel Wvo-heffing genoemd.

De indicator beschrijft de totale lasten voor een gemiddeld huishouden op basis van de tarieven en heffingen voor drinkwater, riolering en waterkwaliteitsbeheer. Een gemiddeld huishouden:

- bestaat uit 2,32 personen in 1998, 2,26 personen in 2006 en 2,24 in 2009
- bezit een eigen woning
- kent een waterverbruik van 111 kubieke meter in 1998, 101 kubieke meter in 2006 en 104 kubieke meter in 2009

Eenheid:

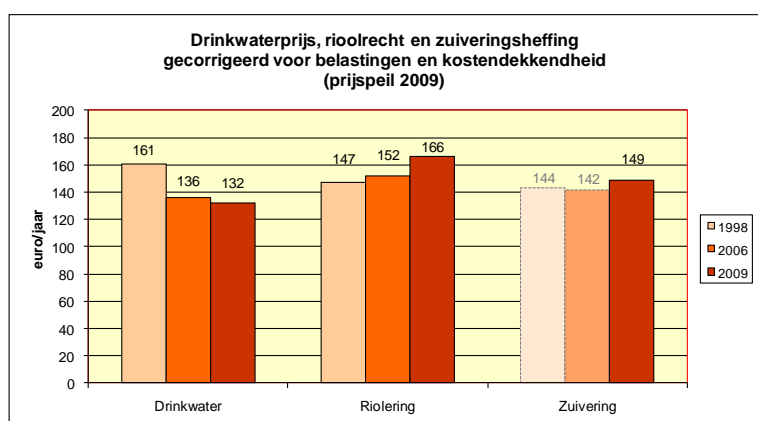
- € per huishouden per jaar
- alle bedragen prijspeil 2009 (op basis gemiddelde prijsindex over jan-nov 2009)
- $prijzen_{2006} = 1,1989 * prijzen_{1998}$ op basis consumentenprijsindex
- $prijzen_{2009} = 1,0467 * prijzen_{2006}$ op basis consumentenprijsindex

De drinkwaternota voor een gemiddeld huishouden is sinds 2006 circa 2% gedaald.

De lasten voor rioolrecht zijn sinds 2006 14% gestegen. De stijging van het rioolrecht is voor een deel het gevolg van de hogere kostendekking: de rioleringskosten worden minder uit WOZ-opbrengsten en algemene middelen gedekt. Andere oorzaken zijn het vervangen van de riolering en extra inspanningen zoals afkoppelen.

In 2009 is de Wvo-heffing vervangen door de zuiveringsheffing. De heffing is daardoor niet goed vergelijkbaar met eerdere jaren.

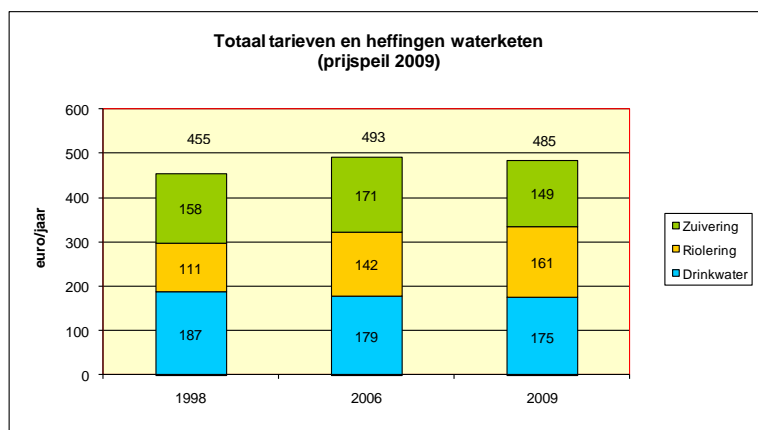
Om zicht te krijgen op de feitelijke kosten voor de waterketen voor een gemiddeld gezin kunnen de nota's en heffingen worden gecorrigeerd voor kostendekking en belastingen.

In totaal blijkt de drinkwaterprijs in de periode 1998-2009 dan met 18% te zijn gedaald.

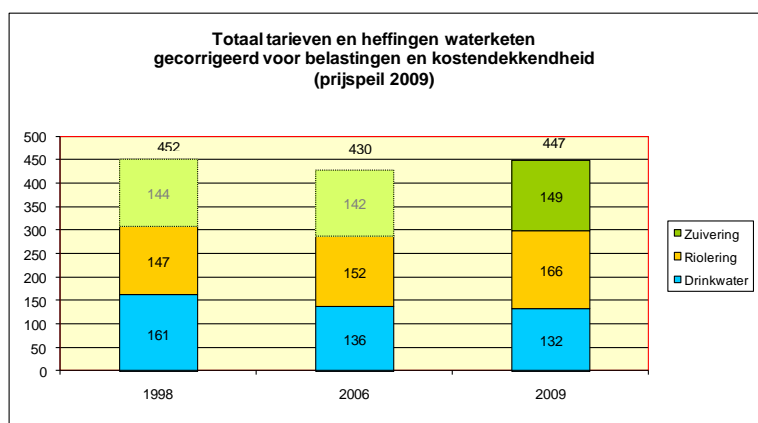
In dezelfde periode is het rioolrecht met 13% gestegen.

Voor de zuiveringsheffing is het moeilijker een uitspraak te doen omdat deze heffing sinds 2009 de verontreinigingsheffing vervangt. Er zijn indicatieve zuiveringsheffingen berekend voor de jaren 1998 en 2006.

In de periode 1998-2008 is de verontreinigingsheffing van de waterschappen gestegen met een kleine 6%. Het voldoen aan de Europese Richtlijn voor stedelijk afvalwater en capaciteitsuitbreidingen vormen de belangrijkste oorzaken.

Het totaal van drinkwaternote, rioolrecht en de heffing voor zuivering is sinds 2006 licht gedaald. Dit heeft een administratieve oorzaak: een deel van de lasten voor een huishouden, namelijk de kosten voor passief waterkwaliteitsbeheer van de waterschappen, wordt met ingang van 2009 in rekening gebracht via de watersysteemheffing.

Gecorrigeerd voor belastingen en kostendekkendheid zijn de waterketenkosten sinds 2006 met 4% gestegen. Tegenover de daling van de kosten voor drinkwater staat een stijging van de kosten voor rioolbeheer¹.

¹ Ook de gerapporteerde kosten voor zuiveringsbeheer zijn gestegen. Dit kan echter een gevolg zijn van de omrekening van de Wvo-heffing in 1998 en 2006 naar kosten voor zuiveringsbeheer. De kosten voor zuiveringsbeheer in 1998 en 2006 zijn slechts indicatief te geven.

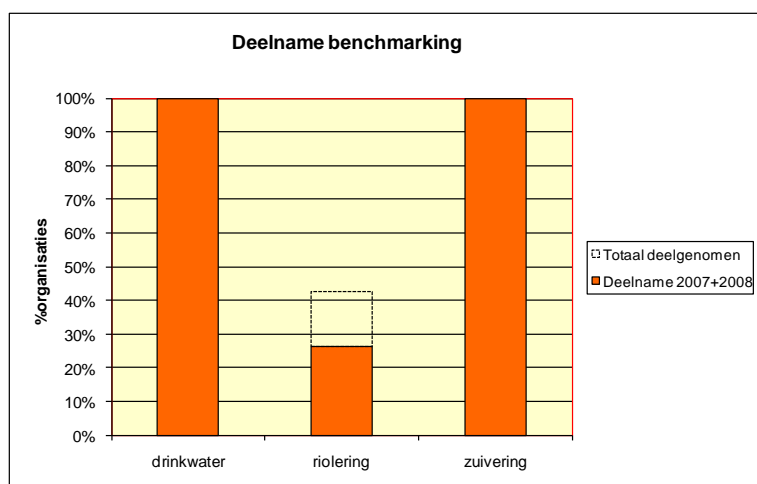
Transparantie: dekkingsgraad benchmarking

Omschrijving

In een benchmark worden de prestaties van de deelnemers inzichtelijk gemaakt. Een benchmark biedt de mogelijkheid om te leren van de best presterende deelnemer. De indicator brengt het percentage organisaties in de waterketen in beeld dat heeft deelgenomen aan een benchmark c.q. bedrijfsvergelijking.

Eenheid:

- % van organisaties

Alle drinkwaterbedrijven en alle waterschappen hebben deelgenomen aan de sectorbenchmarks in 2006. In 2007 en 2008 hebben 116 gemeenten deelgenomen aan een benchmark rioleringszorg. In totaal heeft tot en met 2008 ruim 40% van de gemeenten één of meermalen deelgenomen aan de benchmark rioleringszorg. Omdat grote gemeenten relatief zijn oververtegenwoordigd is bijna 65% van alle huishoudens betrokken bij de benchmark.

Transparantie: grondslagen tarieven en heffingen

Omschrijving

De structuur van tarieven en heffingen beschrijft op welke wijze de lasten voor drinkwater, riolering en afvalwater bij de burger in rekening wordt gebracht.

Eenheid:

- percentage inwoners dat rekeningen en aanslagen krijgt volgens een bepaalde heffingsgrondslag

De grondslagen voor tarieven en heffingen zijn nauwelijks gewijzigd sinds 2006. Er is in 2009 nog één gemeente die geen rioolrecht c.q. rioolheffing int (in 2006 nog 5). Het percentage gemeenten dat het rioolrecht baseert op de WOZ-waarde is licht toegenomen: van 2% naar 4% voor heffing aan eigenaren en van 3% naar 5% voor de heffing aan gebruikers.

Transparantie: waterketenkosten en heffingen

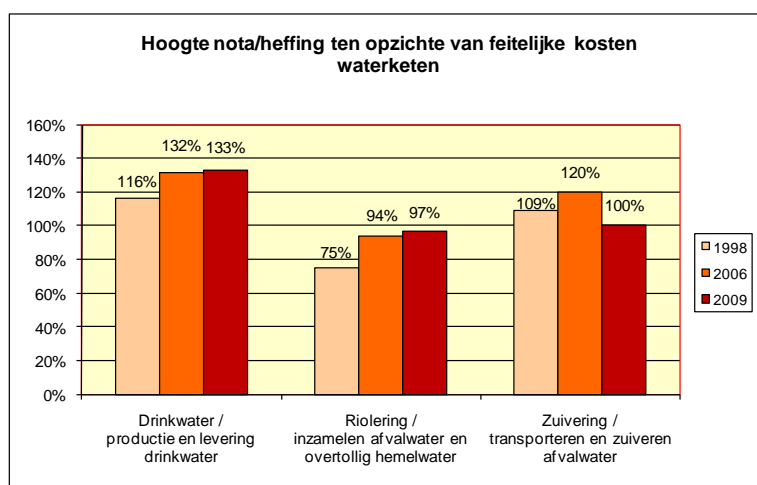
Omschrijving

De kosten voor de waterketen bestaan uit de kosten die gemaakt worden voor productie en levering van drinkwater, het inzamelen van afvalwater en overtollig hemelwater en het transporteren en zuiveren van afvalwater. De kosten hiervoor worden gedekt uit de drinkwaternote, het rioolrecht en de zuiveringsheffing. Er is echter geen directe één-op-één relatie tussen de kosten en de hoogte van de nota's en heffingen. Zo bevat de drinkwaternote BTW, belasting op leidingwater en kostprijs verhogende belastingen als grondwaterbelastingen en precario en wordt een deel van de rioleringskosten uit de OZB-inkomsten of algemene middelen gefinancierd. Tot 2009 werden de kosten voor transport en zuiveren van afvalwater samen met de kosten voor passief waterkwaliteitsbeheer zoals waterbodemsanering, vergunningverlening en milieuhandhaving via de verontreinigingsheffing in rekening gebracht. Met de introductie van de zuiveringsheffing worden alleen de kosten die verband houden met het zuiveren van afvalwater in de heffing opgenomen.

De indicator brengt de verhouding in beeld tussen de hoogte van nota's en heffingen en de feitelijke kosten voor drinkwater, riolering en zuivering.

Eenheid:

- verhouding in procenten van de hoogte van de nota c.q. heffing ten opzichte van de feitelijke waterketenkosten.

De nota voor drinkwater ligt in 2009 33% boven de feitelijke kosten vanwege BTW (6%), belasting op leidingwater (0,154 euro per kubieke meter), grondwaterheffingen en precario.

De kostendekkendheid van het rioolrecht is sinds 2006 met enkele procenten toegenomen.

De kostendekkendheid van de zuiveringsheffing is 100%. Tot 2009 werd een verontreinigingsheffing gehanteerd waarvan ook de kosten voor passief waterkwaliteitsbeheer onderdeel uitmaakten. Daardoor lag de heffing tot 2009 hoger dan de doorberekening van kosten van zuiveringsbeheer.

N.B. bij kostendekkendheid:

In de rijksmonitor 2007 is de kostendekkendheid van de toenmalige verontreinigingsheffing gedefinieerd als de verhouding tussen de verontreinigingsheffing en de kosten sec van zuiveringstechnische werken. Deze kostendekkendheid van de verontreinigingsheffing kwam toen uit op 124% in 1998 en 136% in 2006.

Met de invoering van de zuiveringsheffing in 2009 is een volledige dekking van de kosten van het zuiveringsbeheer beoogd. De zuiveringsheffing is echter niet alleen opgebouwd uit kosten voor zuiveringstechnische werken, maar ook uit elementen als bestuurskosten, heffingskosten en communicatiekosten die ten behoeve van het zuiveringsbeheer worden gemaakt. De kosten voor zuiveringstechnische werken maken voor circa 88% deel uit van de totale kosten die aan de zuiveringsheffing worden toegerekend (op basis van begrotingscijfers 2009). Als we de kostendekking in 1998 en 2006 corrigeren voor deze 'overige zuiveringsbeheerkosten' komt de kostendekking uit op 109% in 1998 en 120% in 2006.

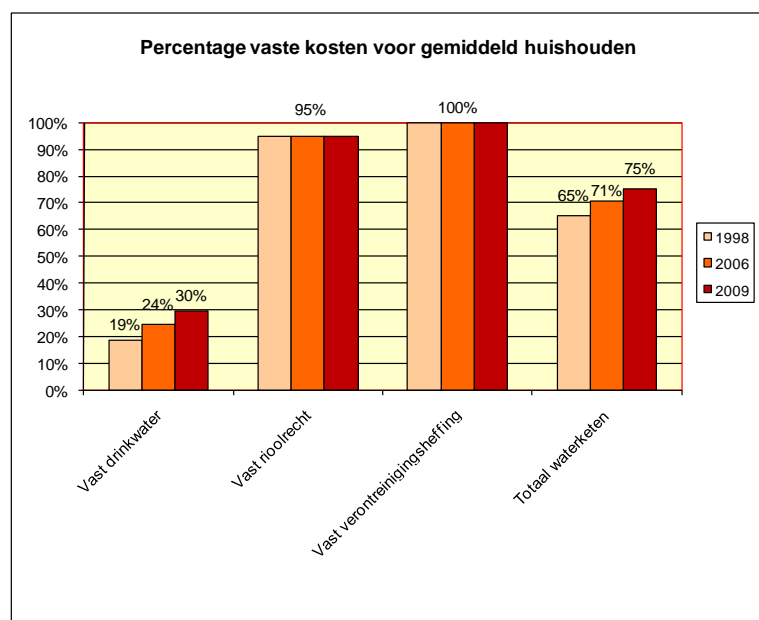
Transparantie: beïnvloeden waterketenlasten

Omschrijving indicator

De parameter 'beïnvloeden waterketenlasten' brengt in beeld in welke mate een huishouden invloed heeft op de hoogte van de waterketen. De lasten bestaan deels uit vaste kosten en zijn deels gebaseerd op het waterverbruik. Als uitgangspunt wordt een gemiddeld huishouden beschouwd, in bezit van een eigen woning.

Eenheid:

- percentage van de totale lasten dat vast is en niet beïnvloed kan worden

De waterketenlasten voor een gemiddeld huishouden liggen voor 75% vast in 2009. Dit percentage is toegenomen sinds 2006, met name door stijging van het rioolrecht en door toename van het vastrecht van drinkwaterbedrijven.

Alleen de hoogte van de drinkwaternote is grotendeels afhankelijk van het waterverbruik. Het rioolrecht is vast, met uitzondering van enkele gemeenten waar het waterverbruik als grondslag wordt gehanteerd. De zuiveringsheffing is momenteel nog alleen afhankelijk van de omvang van het huishouden. Praktische belemmeringen in regelgeving verhinderen de introductie van een verbruik-afhankelijke zuiveringsheffing in de regio Amsterdam.

Bronnen voor de update

Totale lasten waterketen voor gemiddeld gezin:

- Tarievenoverzicht drinkwater 1-1-2009 (Vewin)
- Prognose landelijke drinkwatervraag tot 2025 (Vewin)
- Atlas lokale lasten 2009 (Coelo)
- CBS Statline

Transparantie: dekkingsgraad benchmarking

- Water in Zicht 2006 (benchmark drinkwaterbedrijven) (Vewin)
- Overzicht benchmarks rioleringszorg (RIONED)
- Bedrijfsvergelijking zuiveringsbeheer 2006 (UvW)

Transparantie: structuur tarieven en heffingen

- Tarievenoverzicht Drinkwater 1-1-2009
- Atlas lokale lasten 2009 (Coelo)
- CBS Statline

Transparantie: heffingen en kosten

- Tarievenoverzicht Drinkwater 1-1-2009
- Atlas lokale lasten 2009 (Coelo)

Transparantie: beïnvloeden waterketenkosten

- Tarievenoverzicht Drinkwater 1-1-2009
- Atlas lokale lasten 2009 (Coelo)